

Recenzja dysertacji doktorskiej

Księdza Michała Kościańskiego pt.

**DUCHOWOŚĆ KAPŁAŃSKA W NAUCZANIU SŁUGI BOŻEGO
KSIĘDZA WOJCIECHA PIWOWARCZYKA**

Jan Paweł II w encyklice o kapłaństwie *Pastores dabo vobis* (1) napisał: „Bez kapłanów Kościół nie mógłby przeżywać przede wszystkim tego podstawowego posłuszeństwa, które zakorzenione jest w samym sercu egzystencji Kościoła oraz jego misji w dziejach: posłuszeństwa wobec polecenia Jezusa *idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody* (Mt 28, 19), a także *to czyncie na moją pamiątkę* (Łk 22, 19; por. 1 Kor 11, 24), czyli nie mógłby wypełniać nakazu głoszenia Ewangelii i ponawiania każdego dnia ofiary Jego Ciała, które wydał, oraz Jego Krwi, którą przelał za życie świata. (...) obietnica Pana nie może pozostać nie spełniona. Właśnie ta obietnica jest przyczyną i źródłem mocy, która pozwala Kościołowi cieszyć się z rozkwitu powołań kapłańskich i wzrostu ich liczby w niektórych częściach świata. Ona też stanowi fundament mocniejszej wiary i zachętę do żywszej nadziei w obliczu poważnego braku kapłanów w innych częściach świata”. W te słowa wpisuje się niniejsza dysertacja przedstawiając nie tylko sylwetkę wyjątkowego kapłana, ale też poprzez jego nauczanie – zręby i najbardziej szczytne cele rozwoju duchowego kapłanów i szeroko pojętej duchowości kapłańskiej. Sługa Boży i główna postać opracowania - ksiądz Wojciech Piwowarczyk, który przez wiele lat był ojcem duchowym alumnów seminarium i kapłanów diecezji kieleckiej zostawił po sobie nie tylko przykład świętego kapłańskiego życia, ale także bogatą spuściznę swojego nauczania. Dlatego głównym celem pracy było ukazanie nauczania księdza Piwowarczyka na temat kapłaństwa. Dobrze, że ks. Kościański podjął się tej pionierskiej pracy, bo dzięki niej postać ks. Piwowarczyka staje się bliższa dla wszystkich zainteresowanych nie tylko Kościołem powszechnym w ogólności, ale też sposobami realizacji powszechnego powołania do świętości.

OCENA STRUKTURY PRACY

Praca jest ułożona według klasycznego podziału opracowań o charakterze biograficznym, autor przedstawił omawianą postać w bardzo dobrej, logicznej kolejności podejmowanych zagadnień. Rozdział I ukazuje źródła kapłaństwa: kapłaństwo Chrystusa, zapowiedzi Starego Testamentu, kapłańska działalność Chrystusa, Ofiara Krzyża, kapłaństwo chrzcielne, uczestnictwo w prorockim i królewskim kapłaństwie Chrystusa, kapłaństwo służebne, kapłańskie powołanie, tożsamość kapłana, relacja do Boga Ojca, relacja do Syna Bożego, relacja do Ducha Świętego. Rozdział II poświęcony jest kapłanowi we wspólnocie Kościoła. Poruszane są tutaj następujące kwestie: kapłan sługą komunii kościelnej, Boże źródła komunii kościelnej, więzi komunii kościelnej, relacja do biskupa, więź biskupa i prezbitera, obowiązki biskupa, obowiązki prezbitera, relacja do kapłanów, natura braterstwa sakramentalnego, sposób przeżywania wzajemnych więzi, potrzeba wspólnoty w różnych wymiarach, relacja do osób świeckich, wymiar komunii, troska o zachowanie tożsamości kapłańskiej, obowiązki kapłanów, obowiązki świeckich, więź kapłana z Maryją. Rozdział III ukazuje misję kapłana. Autor umieścił w tej części pracy następujące zagadnienia: Funkcja prorocka, uczestnictwo w prorockim urzędzie Chrystusa, kapłan-kaznodzieja, uprawianie teologii jako wyraz urzędu prorockiego, treść przepowiadania, warunki, w jakich realizowane są zadania płynące z funkcji prorockiej, funkcja kapłańska, sprawowanie sakramentów, funkcja pasterska, obszary duszpasterstwa, powołanie misyjne kapłana. Rozdział IV poświęcony jest duchowej więzi kapłana z Bogiem. Jest to najbardziej duchowościowy rozdział, przedstawia następujące zagadnienia: cnoty teologalne w życiu kapłana, rady ewangeliczne, pobożność kapłana, świętość kapłana. Rozdział V koncentruje się na formacji kapłańskiej, omawia następujące zagadnienia: troska o powołania, formacja do kapłaństwa, formacja permanentna.

OCENA MERYTORYCZNA DYSERTACJI

Jednym z powodów, dla którego autor zdecydował się na podjęcie badań na temat życia i nauczania Sługi Bożego księdza Wojciecha Piwowarczyka, jest jego trwający wciąż proces beatyfikacyjny. Stanowi on wyraz uznania dla wielu zasług w diecezji kieleckiej, widzianych tym wyraźniej z perspektywy 40- tej rocznicy jego śmierci. Oczywiście proces beatyfikacyjny może być silną motywacją do tego typu opracowań, ale wynikają z nich zawsze jeszcze inne

owoce: m. in. zachowanie i promowanie (szczególnie w wypadku publikacji) uporządkowanej wiedzy o znakomitych postaciach Kościoła, udostępnienie źródeł, do których nie każdy ma łatwy dostęp, wreszcie utrzymanie w pamięci przyszłych pokoleń (w tym przypadku szczególnie pokoleń kapłanów) świetlanego przykładu duchowości kapłańskiej, którym to przykładem był niewątpliwie ks. Wojciech Piwowarczyk.

Doktorant starał się zbadać, czy i w jakim stopniu nauczanie Sługi Bożego wnosi jakąś nowość w literaturę przedmiotu oraz które elementy jego nauczania są trwałe i aktualne. Przedmiotem badań było też porównanie jego nauczania z dokumentami Soboru Watykańskiego II i wreszcie refleksja nad tym czy, i na ile, nauczanie to zmieniło się w okresie posoborowym. Aby osiągnąć zamierzone cele, została zastosowana metoda teologiczna, polegająca na krytycznej analizie źródeł oraz na analizie porównawczej. Ksiądz Wojciech Piwowarczyk swoje nauczanie oparł na Piśmie Świętym, Ojcach Kościoła, dokumentach Kościoła, w tym Soboru Watykańskiego II i na mądrości świętych. Jego nauczanie w pewnych kwestiach wyprzedza doktrynę ostatniego Soboru. Praca dobitnie przesądza, że Ksiądz Piwowarczyk często cytując dokumenty soborowe, utrzymuje swoją głęboką więź z Kościołem, dlatego jego nauczanie na temat kapłaństwa jest ściśle zgodne z nauką Kościoła i jest aktualne także dzisiaj. Twierdząc, że każdy kapłan ziemski i Kapłan Niebieski „stanowią jedno”. Sługa Boży przypomina o godności kapłaństwa i, zwracając uwagę na jego istotne elementy, pomaga kapłanom głębiej odkryć ich tożsamość.

Warto podkreślić, że został tu zgromadzony i zachowany ogromny dorobek jego przemówień w postaci rękopisów, które nie zostały do tej pory opublikowane. Autor wykonał ogromną i żmudną pracę szukając wszelkich możliwych źródeł, które mogłyby dostarczyć wiedzy o duchowości przedstawianej postaci. Źródła te musiał dokładnie analizować, ponieważ jego dysertacja nie jest opracowaniem *stricte* biograficznym, lecz skupiającym się wyłącznie na wąskim przedziale przepowiadania, osobowości i duchowości ks. Piwowarczyka, a te aspekty rozsiane były w wielu różnych publikowanych i niepublikowanych źródłach.

Autor zadał sobie ambitne pytanie, jakie różnice w problematyce duchowości kapłańskiej można odnaleźć, porównując nauczanie Ks. Piwowarczyka przed i po Soborze Watykańskim II. Autor także podejmuje problematykę, która ma odpowiedzieć na pytania, czy, i w jakim stopniu, zmieniło się jego nauczanie po Soborze, które z elementów jego nauczania pozostają trwałe i przez to zachowują swoją aktualność również współcześnie? Pytania te zyskują na znaczeniu szczególnie w ostatnim czasie, ponieważ po długim okresie powszechnego uznania dla Soboru Watykańskiego II właśnie teraz podnoszą się głosy krytyczne, również w Polsce. Drogą do osiągnięcia założonego było zastosowanie metody

polegającej na krytycznej analizie źródeł oraz na analizie porównawczej jej wyników z nauczaniem Kościoła. To także było ambitne zadanie, ponieważ zawsze metoda porównawcza wymaga bardzo dobrej znajomości obu porównywanych obszarów badawczych, w tym wypadku duchowości według Ks. Piwowarczyka i dokładnej znajomości nauki Kościoła na temat współcześnie rozumianej duchowości kapłańskiej. Przyjęta metoda pozwoliła autorowi dokonać podziału materiału badawczego ze względu na naturę kapłaństwa. Trzeba przyznać, że z podjętych zobowiązań autor wywiązał się bardzo dobrze, prowadząc swoją narrację wciąż stosując zapowiadaną metodę, odnosząc poszczególne elementy duchowości ks. Piwowarczyka do oficjalnych dokumentów Kościoła, ale także, co warto podkreślić, do współczesnej literatury na temat duchowości kapłańskiej. Wartym podkreślenia jest to, że autor orientuje się w najnowszych dociekaniach i poszukiwaniach na temat duchowości kapłańskiej, czego przykładem są odniesienia do pozycji *Jakie Seminarium diecezjalne na nasze czasy? Materiały z Międzynarodowego Sympozjum 16-17 kwietnia 2018r Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*, red. J. K. Miczyński, Lublin 2018. Jednak pewnym brakiem literatury uzupełniającej jest zupełna nieobecność obecnego od dawna w Polsce czasopisma „Pastores”, które jest kopalnią najnowszych refleksji nad różnymi aspektami życia kapłańskiego i duchowości kapłańskiej oraz współczesnych wydań „Homo Dei”.

Autor jako wniosek z dysertacji podaje, że ksiądz Wojciech Piwowarczyk swoje nauczanie czerpał w dużej mierze z Pisma Świętego, dokumentów Kościoła, Ojców Kościoła i nauczania świętych, często cytował dokumenty Soboru Watykańskiego II, jednak w pewnych kwestiach wręcz wyprzedzał nauczanie soborowe, mógł czerpać ze źródeł, o których w swoich pismach nie wspomina. Autor dysertacji w Zakończeniu stwierdza, że w jego nauczaniu nie ma nic, co byłoby sprzeczne z nauką Kościoła, dlatego jego myśli na temat kapłaństwa dotyczą spraw najbardziej fundamentalnych i przez to pozostają nadal aktualne. Nie jest to jednak nic nadzwyczajnego, dysertacja dotyczy bowiem osoby ojca duchownego seminarium i trudno byłoby zakładać (oczekiwać), że w jego nauczaniu znajdą się treści niezgodne z nauką Kościoła. O wiele ważniejsze są dalsze wnioski autora, że cechą charakterystyczną nauczania ks. Piwowarczyka są odniesienia nie tylko do dokumentów Kościoła, ale także do prac cenionych autorów z dziedziny duchowości kapłańskiej, nie było ono „suchą teorią, ale żywą praktyką”. Autor słusznie zatem stwierdza: „Patrząc na obecny kryzys kapłaństwa, warto, by odpowiedzialni za powołanie i formację, czerpali drogowskazy również z jego bogatego dziedzictwa”.

Do oceny pracy należy również kwestia stopnia trudności opracowania. Autor bazuje na tekstach źródłowych, niektóre z nich były trudne do odczytania i zrozumienia, więc autor

poddał je weryfikacji przez porównanie z innymi dokumentami, pewne fragmenty były wyrwane z kontekstu a także trzeba było zmierzyć się ze swobodnym i nieudokumentowanym korzystaniem z różnych źródeł przez ks. Piwowarczyka, co sprawiało kłopot w stwierdzeniu, kogo ksiądz Wojciech cytuje i do czego się odnosi. Trzeba podkreślić, że jest to pierwsze opracowanie na temat nauczania księdza Wojciecha Piwowarczyka, bazujące na jego rękopisach a każdy kto pracował kiedykolwiek na rękopisach wie, jak bardzo to komplikuje i wydłuża proces badawczy.

OCENA FORMALNA DYSERTACJI

Praca zasługuje na bardzo wysoką ocenę pod względem formalnym, napisana jest teologicznym językiem, zrozumiałym jednak dla wszystkich, co otwiera jej drogę do ewentualnej publikacji i szerokiego zainteresowania. Linia narracji prowadzona jest bardzo płynnie, autor prowadzi czytelnika dzięki jasnemu i logicznemu stylowi, czytelnik nie gubi się ani nie ma wrażenia teologicznego przesilenia czy sztuczności. Autor swobodnie porusza się po terminologii teologicznej, liturgicznej, dogmatycznej i duchowościowej. Zapis bibliograficzny jest właściwy, przypisy są dokładne, styl bardzo dobry, interpunkcja zachowana, wszystko zostało dokładnie ułożone i sprawdzone – zwraca uwagę niktła obecność błędów literowych, oczywiście one nie decydują o ostatecznej ocenie pracy.

Zgłaszam jednak następujące uwagi:

1. Pozycja w bibliografii: *Augustyn, św. Uczestnicy krzyża Chrystusa, w: Ojcowie Kościoła o kapłaństwie i kapłanach, red. M. Starowieyski, wyd. II, Kraków 2010, s. 33-55.* - niewłaściwie umieszczona jest w dokumentach Kościoła
2. Źródła, z których korzystał ks. Piwowarczyk należało w miarę możliwości odnaleźć i dodać jego opis bibliograficzny – dotyczy to np. *List do Heliodora św. Hieronima* (s. 47).
3. Na str. 38 autor napisał: „Maryja, zgadzając się na wolę Boga w chwili Zwiastowania, przywróciła kobiecie utraconą godność”. Wydaje się to zbyt drastycznym skrótem myślowym, z którego wynika, że do Zwiastowania kobiety pozbawione były godności.

4. Autor zbyt często (ponad 20 razy) i niepotrzebnie używa zwrotu „pochylać się” – jest to maniera językowa, mająca być może przydać patosu treści, ale w niektórych przypadkach jest to drażniące.
5. Na stronie 79 autor napisał: „W ostatnim zdaniu powołuje się ksiądz Piwowarczyk na Arcybiskupa Teodorowicza. Chodzi z pewnością o abpa Józefa Teodorowicza”. Wynika z tego, że w tym miejscu było co najmniej dwóch arcybiskupów Teodorowiczów.

Do dyskusji proponuję natomiast następujące zagadnienia:

1. W Zakończeniu autor napisał: „Pomogło to w niektórych miejscach dorobku księdza Piwowarczyka zauważyć pewną dynamikę nauczania przed i posoborowego”, jednak nie rozwija tego tematu. Na czym ta dynamika polegała? W jakich aspektach teologii czy duszpasterstwa ks. Piwowarczyk zmienił swoje poglądy pod wpływem soboru?
2. Kolejne zagadnienie też wiąże się z Zakończeniem dysertacji. Autor stwierdził, że warto byłoby w przyszłości podjąć studia nad mariologią ks. Piwowarczyka. Czy ze znajomości źródeł dałoby się wyodrębnić jakieś szczególne cechy tej mariologii? A w odniesieniu do Soboru i faktu, że niektórzy byli zdziwieni brakiem oddzielnego dokumentu o Matce Bożej, rodzi się pytanie, czy i ks. Piwowarczyk nie był tym zawiedziony? Jak traktował mariologię soborową, czy jako krok w przód czy raczej w tył, jeśli chodzi o kult Matki Bożej w Kościele powszechnym?

WNIOSEK KOŃCOWY

Przedstawione uwagi krytyczne do dysertacji wymagają z pewnością niewielkich korekt, nie stanowią jednak jakichkolwiek przeszkód, by stanowczo stwierdzić, że recenzowana rozprawa stanowi ważny wkład nie tylko do teologii duchowości, ale także dla historii Kościoła, ponieważ przedstawia w sposób pionierski wybitną postać Kościoła katolickiego w Polsce. Praca jest rzetelnie udokumentowana, bogata w różne odniesienia i z

uwzględnieniem wszystkich zasad warsztatu teologicznego. W całości oceniam ją bardzo wysoko i stwierdzam, że spełnia wszelkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim i zasługuje w pełni na wysokie uznanie. Wnioskuje zatem o dopuszczenie ks. Michała Kościańskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

G. AdL BŁ